

VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKSLEIVIŲ LYČIŲ POŽIŪRIO SKIRTUMAI PLANUOJANT STUDIJAS

Dovilė Domeikytė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
El. paštas dovile.domeikyte@vgtu.lt

Studijų pasirinkimas – vienas rimčiausių žmogaus gyvenimo sprendimų, turinčių įtakos tolimesnio gyvenimo kokybei. Šis sprendimas turi būti pagrįstas ir pamatuotas. Tačiau profesijos pasirinkimui įtaką daro ir lytis. Visuomenė lytims priskiria skirtingus socialinius vaidmenis, socialines nuostatas, socialines normas ir stereotipus. Straipsnyje, remiantis atlikto tyrimo duomenimis, siekiama išsiaiškinti vyresniųjų klasių moksleivių lyčių skirtumus renkantis studijas po mokyklos baigimo bei moksleivių pasirinktų sprendimų motyvus ir veiksnius. Taip pat aiškinamasi, ar mokiniai ir mokytojai profesijas segmentuoja į „moteriškas“ ir „vyriškas“.

Reikšminiai žodžiai: lytis, skirtumas, stereotipas, moksleivis, profesija.

doi: 10.3846/coactivity.2010.33

Įvadas

Lyčių skirtumų tema yra ypač aktuali šiandienos gyvenime. Lyčių skirtumai lemia daugelį mūsų gyvenimo veiksmų, pasirinkimų. Šių skirtumų įtakai nagrinėti skiriama vis daugiau dėmesio. Vyresniųjų klasių moksleiviams mąstant apie ateities pasirinkimą, svarbų vaidmenį gali vaidinti lytis. Jaunimui baigiant vidurinę mokyklą, ypač aktualios tampa socialinės ir profesinės orientacijos. Nepaisant moterų maskulinizacijos ir feministinių idėjų plitimo, visgi profesijos pasirinkimui yra būdingi kai kurie stereotipiniai lyčių skirtumai. Mąstydamas apie profesiją, merginos yra linkusios rinktis tas sritis, į kurias jos orientuotos asmeniškai, o vyrai linkę į sritis, kurios turi tvirtą įvaizdį. Pavyzdžiui, inžinerija, technologijos ir chemija yra mažiau patrauklios moterims nei medicina, menai ar socialiniai mokslai.

Dalis abiturientų dar neturi aiškių profesinių tikslų, nežino, kokią specialybę norėtų įgyti ar kokį darbą dirbti. Skiriasi ir vaikinų bei merginų profesinės veiklos pasirinkimo strategijos. Kaip rodo tyrimai, kur kas daugiau merginų nei vaikinų studijų programas pasirenka patariamoms tėvų ar mokytojų. Merginos jaučia didesnę profesinės saviraiškos baimę, rinktis profesinę karjerą jas dažnai gali skatinti ne jų pačių interesai, polinkiai, sugebėjimai ir pan., bet kitų socialiai reikšmingų žmonių – tėvų, mokytojų, draugų įsitikinimai, nuomonės (Novelskaitė 2003: 63). Šiuo atveju didelę įtaką daro tradicinis visuomenės požiūris į lyčių skirtumus. Labiau ekonomiškai išsivysčiusių šalių vyrai ir moterys suvokia save panašiau negu tie vyrai ir moterys, kurie gyvena mažiau išsivysčiusiose šalyse. Svarbu ir tai, kad socialiniai lyčių vai-

dmenys priklauso ir nuo laikmečio. Šiuo metu jau pastebima tendencija, kad ir Lietuvoje lyčių skirtumai renkantis profesiją yra sumažėję. Jei anksčiau nemaža dalis profesijų moterims buvo neprieinamos, tai šiandien jokių formalių kliūčių merginoms siekti įvairių profesijų nėra. Būtent čia atsiskleidžia akivaizdus prieštaravimas: socialinė realybė kinta greičiau nei stereotipai (Purvaneckienė *et al.* 2001: 70).

Šio straipsnio tikslas – remiantis atlikto tyrimo duomenimis, atskleisti vyresniųjų klasių moksleivių lyčių požiūrio skirtumus pasirenkant studijas po mokyklos baigimo.

Šiam tikslui pasiekti keliama *uždaviniai*:

- nustatyti merginų ir vaikinų planus po mokyklos baigimo.
- išsiaiškinti, kokie pagrindiniai veiksniai lemia vieną ar kitą sprendimą dėl ateities.
- išsiaiškinti, kiek įtakos moksleivių sprendimui turi aplinka (draugai, šeima, mokytojai ir pan.).
- nustatyti, ar mokytojų ir moksleivių nuostatos atspindi tradicinius „moteriškų“ ir „vyriškų“ profesijų stereotipus.

Tyrimo pagrindimas

Siekiant išsiaiškinti vyresniųjų klasių moksleivių lyčių požiūrio skirtumus bei jų priežastis renkantis profesiją, 2010 metais buvo atliktas tyrimas. Panaudotas netikimybinis patogiosios atrankos metodas. Kadangi norėta išryškinti vieną skirtumą – lyties, todėl buvo stengtasi, kad kitos tiriamųjų charakteristikos (amžius, gyvenamoji vieta, mokyklos tipas) būtų vienos. Pasirinkta viena gimnazija, atsižvelgiant į pagrindinę *tyrimo problemą* – lyčių skirtumus, buvo nutarta apsiriboti daugiau ar mažiau vienodais respondentais. Tyrime dalyvavo dvyliktųjų klasių mokiniai, kurių vidutinis amžius – 18 m., ir mokytojai, kurių vidutinis amžius – 51 m. Šio amžiaus jaunuoliai pasirinkti todėl, kad jie jau susiduria su atsakomybe dėl savo ateities ir priversti priimti svarbius sprendimus, kurie turės įtakos jų ateičiai.

Tyrimu norėta nustatyti būtent dvyliktųjų lyčių požiūrio skirtumus profesijos pasirinkimo atžvilgiu. Tyrimo imtį sudarė 140 respondentų (70,7 proc. mokinių ir 29,3 proc. mokytojų).

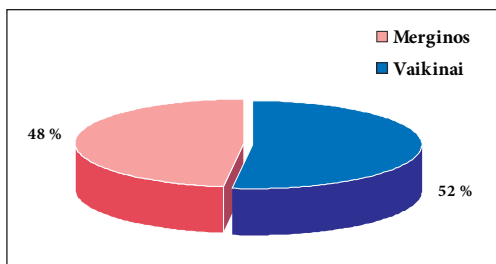
Empiriniam tyrimui pasirinktas kiekybinis anketinės apklausos metodas. Duomenų analizė atlikta statistine programa „SPSS 17.0 for Windows“.

Tyrimo duomenų analizė

Tyrimo metu buvo apklausiamos dvi respondentų grupės. Dvi skirtingos grupės buvo pasirinktos siekiant palyginti mokytojų ir mokinių, taip pat vaikinų ir merginų požiūrį į lyčių skirtumus profesijos atžvilgiu bei norint išsiaiškinti, ar moksleivio lytis turi įtakos renkantis profesiją.

Tiriamieji moksleiviai buvo pasiskirstę pagal lytį taip: 52 proc. merginų ir 48 proc. vaikinų (1 pav.). Mokytojų pasiskirstymas – 80 proc. moterų ir 20 proc. vyrų.

Toks moksleivių ir mokytojų pasiskirstymas pagal lytį atitinka statistinius duomenis, kuriuos pateikia Statistikos departamentas (2010): 2008–2009 mokslo metais vidurinės mokyklos pakopoje mokėsi 54,1 proc. merginų ir 45,9 proc. vaikinų. 2008–2009 m. bendrojo lavinimo mokyklose dirbo 78,1 proc. mokytojų moterų ir 21,9 proc. mokytojų vyrų (Statistikos departamentas 2010). Respondentų sudėtis pagal lytį atitinka esamą padėtį mokyklose.

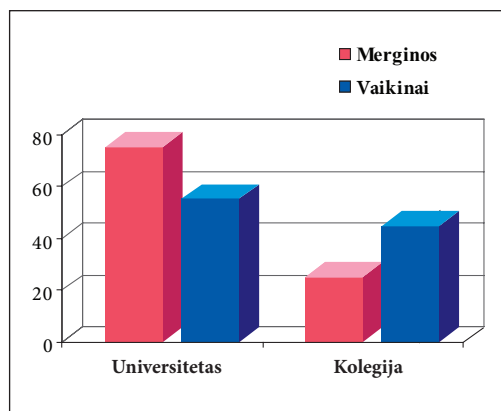

1 pav. Tiriamųjų moksleivių pasiskirstymas pagal lytį (%)

Tiriamųjų merginų ir vaikinių planai po mokyklos baigimo

Aiškinantis merginų ir vaikinių ateities planus, buvo teirautasi, ar jie planuoja po mokyklos baigimo tęsti mokslus. Šiuo klausimu tiek merginų, tiek vaikinių planai sutapo. Iš visų tiriamųjų – 98,1 proc. merginų ir 91,5 proc. vaikinių atsakė ketinantys tęsti mokslus. Visgi 4,3 proc. vaikinių neketina tęsti mokslų po mokyklos baigimo, o 1,9 proc. merginų ir 4,3 vaikinių dar nėra apsisprendę dėl savo ateities planų.

Apklauskos metu buvo svarbu išsiaiškinti mokymosi įstaigą, kurioje moksleiviai planuoja tęsti mokslus. Populiariausias pasirinkimas tarp merginų ir vaikinių buvo universitetas. Jame planuoja tęsti studijas 75 proc. merginų ir 55,3 proc. vaikinių. Kitas pasirinkimas buvo studijos kolegijoje: joje mokytis planuoja ketvirtadalis (25 proc.) merginų ir beveik pusė (44,7 proc.) vaikinių. Variantu tęsti mokslus profesinėje mokykloje nepasirinko nė vienos lyties atstovų. Pagal turimus duomenis buvo apskaičiuotas statistinis reikšmingumas, kuris parodė, kad mokinės labiau planuoja studijuoti universitetuose nei kolegijose, o vyriškos lyties moksleiviai neišskiria vienos pagrindinės įstaigos ($p < 0,04$) (2 pav.).

2 pav. Tiriamųjų moksleivių pasiskirstymas pagal lytį atsakant į klausimą „Kurioje mokymosi įstaigoje planuojate tęsti mokslus?“ (%)

Tėvų turimo išsimokslinimo įtaka moksleivių pasirinkimui

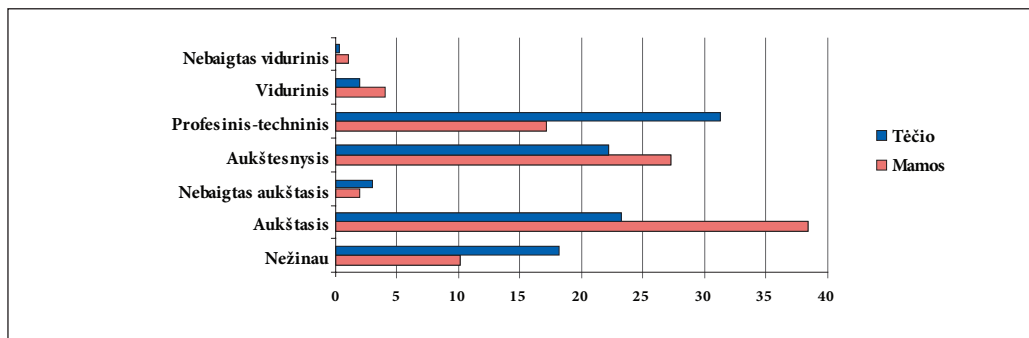
Norint iširti, ar tėvų išsilavinimas lemia moksleivių pasirinkimą studijuoti tam tikroje mokykloje, buvo nustatytas apklaustų mokinių tėvų ir motinų išsimokslinimas (3 pav.). Tuo buvo siekiama išsiaiškinti, kiek mokinių sprendimai dėl ateities susiję su tėvų išsilavinimu. Respondentų mokinių tėvų pasiskirstymas pagal išsimokslinimą: baigę vidurinę mokyklą – 2 proc., turintys profesinį-techninį išsilavinimą – 31,3 proc., aukštesnįjį – 22,2 proc., nebaigtą aukštąjį – 3 proc., aukštąjį – 23,2 proc., tačiau net 18,2 proc. mokinių nežino, koks yra tėvų išsimokslinimas.

Respondentų mokinių motinų pasiskirstymas pagal išsimokslinimą: nebaigusios vidurinės mokyklos – 1 proc., baigę vidurinę – 4 proc., turinčios profesinį-techninį išsilavinimą – 17,2 proc., aukštesnįjį – 27,3 proc., nebaigtą aukštąjį – 2 proc., aukštąjį – 38,4 proc. Dešimtadalis mokinių nežino mamos išsimokslinimo. Iš apklaustųjų atsakymų matoma, kad daugiausia tėvų turi profesinį-techninį išsilavinimą, o motinų – aukštąjį.

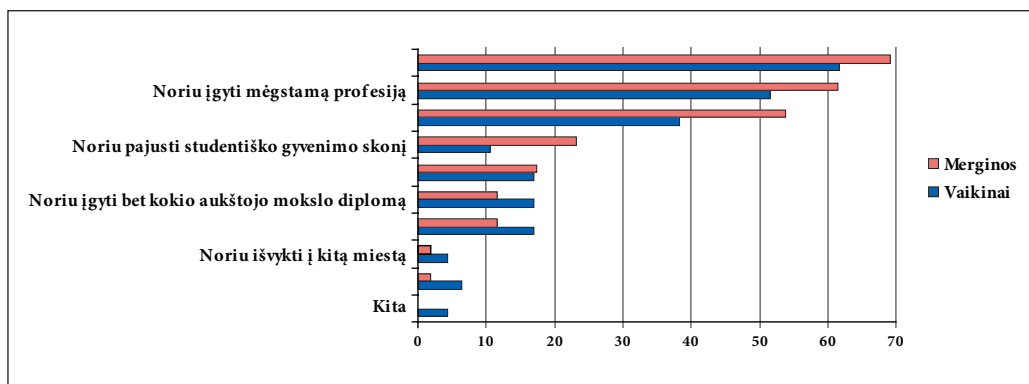
Atlikus koreliaciją ir apskaičiavus sąsają tarp tėvų išsilavinimo ir moksleivių mokymosi įstaigos pasirinkimo, gaunama išvada, kad statistiškai reikšmingų skirtumų nėra. Vadinasi, tiek mama, tiek tėvas turi vienodą įtaką moksleivių pasirinkimui. Tad galima teigti, kad didelio ryšio tarp tėvų išsilavinimo ir mokinių pasirinkimo nėra.

Motyvai, skatinantys moksleivius toliau tęsti mokslus

Mokiniais buvo siūloma pasirinkti tris svarbiausius veiksnius, lemiančius jų apsisprendimą toliau tęsti mokslus. Kaip rodo tyrimo rezultatai, ir merginos, ir vaikinai išskyrė tuos pačius motyvus. 69,2 proc. merginų ir 61,7 proc. vaikinių pagrindiniu motyvu, skatinančiu tęsti mokslus, laiko norą ateityje turėti gerai apmokamą darbą (4 pav.). Kitu svarbiu motyvu mokslei-

3 pav. Tiriamųjų mokinių tėvų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (%)

4 pav. Planų po mokyklos baigimo tęsti mokslus motyvai pagal lytį (%)

viai laiko norą įgyti mėgstamą profesiją (61,5 proc. merginų ir 51,1 proc. vaikinių). Trečias, daugiau kaip pusei merginų svarbus motyvas, tai noras tobulėti ir įgyti daugiau žinių. Šis motyvas svarbus pasirodė tik kiek daugiau nei trečdaliui vaikinių. Šiuos tris motyvus dažniau nurodė merginos nei vaikinai. Tiek moksleivės, tiek moksleiviai vienodai vertina skatinimą tęsti mokslus kaip tėvų lūkesčius. Didžiausias skirtumas tarp vaikinių ir merginų pasirenkant variantą, kas labiausiai skatina toliau tęsti mokslus, buvo noras pajusti studentišką gyvenimą. Jį pasirinko 23,1 proc. merginų ir 10,6 proc. vaikinių. Kaip matoma, vaikinai labiau nei merginos kaip motyvus, skatinančius pasirinkti studijas, laiko norą įgyti bet kokio aukštojo mokslo diplomą bei mokytojų skatinimą toliau mokytis.

Taip pat vaikinai labiau nei merginos suvokia norą tęsti mokslus dėl nenoro pradėti dirbti. Tarp merginų ir vaikinių motyvų statistiškai reikšmingų skirtumų nerasta.

Apibendrinant galima teigti, kad didžioji dalis moksleivių planuoja tęsti mokslus po mokyklos baigimo. Merginos labiau orientuotos į studijas universitete, o vaikinai vienodai renkasi tarp kolegijų ir universiteto. Studijų pasirinkimas nepriklauso nuo tėvų išsilavinimo. Kalbant apie pagrindinį motyvą tęsti mokslus, vienodai tiek merginos, tiek vaikinai nori ateityje turėti gerai apmokamą darbą. Galima daryti prielaidą, kad ir merginos, ir vaikinai nesijaučia saugūs dėl savo ateities, todėl išsilavinimas abiem grupėms teiktų garantijų ateityje turėti gerai apmokamą darbą ir būti finansiškai apsirūpinusiems.

Moksleivių profesijos pasirinkimas po mokyklos baigimo

Profesijos pasirinkimas – vienas rimčiausių žmogaus gyvenimo kokybei įtakos turinčių sprendimų. Kaip pažymi L. Jovaiša (1999: 64), profesinis pasirinkimas yra ilgą laiką trunkantis procesas. Jis turi būti pagrįstas ir pamatuotas. Moksleivių pasirinkimui netiesioginės, o kartais ir tiesioginės įtakos turi biografiniai ir individualūs veiksniai, šeima ir mokykla, taip pat ir platesnis socialinis kontekstas.

Siekiant sužinoti merginų ir vaikinių planus, kokią profesiją po mokyklos baigimo žada rinktis, paaiškėjo, kad 10,3 proc. merginų ir 28,2 proc. vaikinių nėra apsisprendę dėl profesijos pasirinkimo. Profesiją nurodė 89,7 proc. merginų ir kiek mažiau 71,8 proc. vaikinių.

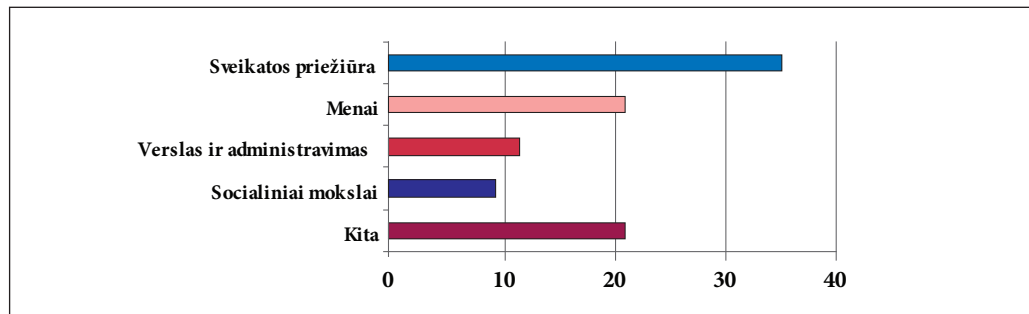
Merginų pageidavimuose dominuoja studijos sveikatos priežiūros srityje (medicina, odontologija, kineziterapija ir kt.). Jas pasirinko 35,7 proc. merginų. Antra pagal populiarumą yra menų sritis (muzikologija, choreografija, vaidyba, fotografija ir kt.). Ją pasirinko 21,4 proc. merginų. Kitos pasirinktos studijų sritys – tai verslas ir administravimas – 11,9 proc., socialiniai mokslai – 9,6 proc. (5 pav.). Iš apklaustų merginų taip pat kelios pasirinko aplinkosaugos sritį, po vieną pasirinkimą buvo teisės, matematikos ir statistikos, architektūros, inžinerijos ir humanitarinių mokslų srityse.

Vaikinų specialybių sąrašė ryškiai dominuoja dvi studijų sritys, t. y. inžinerija – 41,9 proc. bei verslas ir administravimas – 29 proc. Kiek

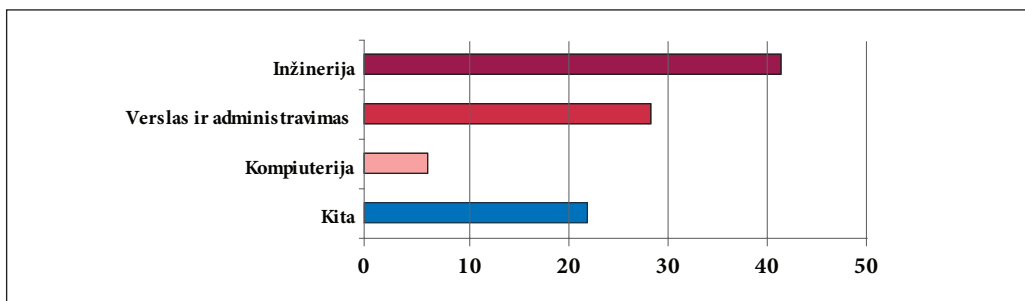
mažiau vaikinių (6,5 proc.) pasirinko kompiuterijos sritį (6 pav.). Po vieną vaikinių pasirinko menų, medicinos, teisės, veterinarijos, sveikatos priežiūros, gamtos mokslų ir kt. sritis.

Lyginant merginų ir vaikinių specialybių pasirinkimą su Statistikos departamento (2010) pateiktais duomenimis apie studijuojančius pagal studijų sritis 2008–2009 m. matoma, kad apskritai tarp merginų populiariausios mokslo sritys yra verslas ir administravimas, mokytojų rengimas ir pedagogika bei socialiniai mokslai. Pagal apklaustų merginų duomenis matoma, kad tarp jų taip pat yra pasirinkusių populiariausias specialybes. Vaikinai Statistikos departamento duomenimis (2010) labiausiai renkasi verslo ir administravimo bei inžinerijos sritis. Tai parodo ir tiriamųjų vaikinių atsakymai, kad šios studijų sritys tarp jų yra populiarios. Kaip rodo Statistikos departamento duomenys (2010), verslo ir administravimo studijų sritį daugiausia renkasi tiek vaikinai, tiek merginos. Pagal atliktą tyrimą galima spręsti, kad šioje srityje iš viso planuoja studijuoti 16,1 proc. respondentų.

Atsižvelgiant į moksleivių specialybės pasirinkimą, yra matomas akivaizdus lyčių pasidalijimas į „vyriškąją“ ir „moteriškąją“ sritis. Merginas labiau domina sveikatos priežiūra, menai, o vaikus – stereotipiškai „vyriška“ sritis – inžinerija. Urbonienės (2008: 87) pastebėjimu, profesinė segregacija yra vienas pagrindinių lyčių nelygybę sąlygojančių veiksnių, lemiančių skirtingas vyrų ir moterų karjeros galimybes. Nemažai vaikinių pasirinko verslo ir adminis-

5 pav. Merginų specialybės pasirinkimas pagal studijų sritį (%)

6 pav. Vaikinių specialybės pasirinkimas pagal studijų sritį (%)

travimo sritį, ją pasirinkusių buvo ir merginų. Pagal Statistikos departamento duomenis (2010), ši sritis yra dominuojanti tiek vaikinių, tiek merginų studijų srities pasirinkime.

Veiksniai, darantys įtaką moksleivių būsimos profesijos pasirinkimui

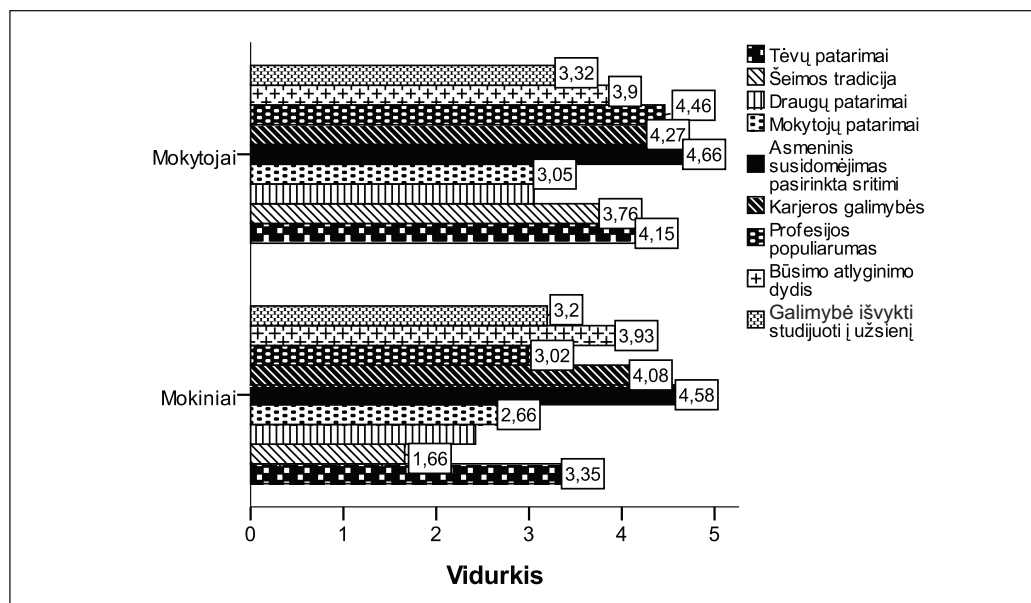
Siekiant išsiaiškinti, kas moksleiviams daro įtaką renkantis vieną ar kitą specialybę, buvo pateikta lentelė su galinčiais turėti įtakos veiksniais ir atsakymų variantais – „visai neturi įtakos“, „neturi įtakos“, „nei turi, nei neturi įtakos“, „turi įtakos“, „turi didelę įtaką“. Susumavus rezultatus, matoma, kad didžiausią įtaką specialybės pasirinkimui merginoms ir vaikinams daro asmeninis susidomėjimas pasirinkta sritimi. Asmeninis susidomėjimas pasirinkta sritimi „turėjo didelę įtaką“ – 61,6 proc. moksleivių ir „turėjo įtaką“ – 34,3 proc. apklaustų moksleivių. Daugiau nei trečdalis tyrime dalyvavusių moksleivių akcentavo karjeros galimybės ir būsimo atlyginimo dydžio reikšmingumą, kaip turinčius įtaką profesijos pasirinkimui. Apie trečdalis moksleivių mano, kad draugų patarimai „nei turi, nei neturi įtakos“, ir mažiau nei trečdalis – kad draugų patarimai „neturi įtakos“ renkantis profesiją. Net 58,6 proc. mano, kad šeimos tradicija „visiškai neturi įtakos“. 39,4 proc. tyrime dalyvavusių moksleivių pažymėjo, kad prie profesijos pasirinkimo prisideda tėvai.

Analizuojant tyrimo duomenis pagal mokinių lytį, merginos ir vaikinai taip pat daugiausia akcentavo asmeninio susidomėjimo pasirinkta

sritimi įtaką. Net 75 proc. merginų ir tik mažiau nei pusė vaikinių (46,8 proc.) mano, kad tai turi didžiulę įtaką.

Asmeniniam susidomėjimui tam tikra sritimi nemažą poveikį padarė auklėjimas, šeima, aplinka, draugai, mokykla. Todėl nekelia didelės nuostabos merginų ir vaikinių stereotipinis profesijų pasirinkimas, kadangi jau vaikystėje, šeimoje, darželyje mergaitės yra supažindinamos su stereotipiškai būdingais „moters“ vaidmenimis, o berniukai su „vyriškais“. Taip pat didelę įtaką asmeniniam susidomėjimui daro mokytojų artimesnis ryšys su mokiniais. Jei tam tikro dalyko mokytojas mokiniams patiks labiau nei kito dalyko, tuomet ir mokiniai labiau domės patinkančio mokytojo dalyku. Kaip rodo atliktas tyrimas, humanitarinių dalykų mokytojai didesnę dėmesį skiria mergaitėms, todėl ir jų specialybės pasirinkime tai atsispindi.

Lygiai pusė merginų mano, kad, renkantis profesiją, turi įtakos ir yra atsižvelgiama į būsimos karjeros galimybes. Šiai nuomonei pritaria tik trečdalis vaikinių. Su nuomone, kad profesijos populiarumas „nei turi, nei neturi įtakos“ jos pasirinkimui, sutinka 36,5 proc. merginų, 36,2 proc. vaikinių ir mažiau kaip trečdaliui merginų draugų patarimai dėl profesijos pasirinkimo įtakos nedaro. Panašus rezultatas buvo gautas ir Stanišauskienės (2008: 148) atliktame tyrime, kuris parodė, kad mažiausiai įtakos sprendimui turi draugų patarimai. Pagal moksleivių atsakymus, šeimos tradicija renkantis tam tikrą profesiją „visiškai neturi įtakos“ – taip mano net 67,3 proc. merginų ir kiek mažiau nei pusė vaikinių.

7 pav. Mokytojų ir mokinių nuomonės apie veiksnus, darančius įtaką moksleivių pasirinkimui, vidurkis

Lyginant moksleivių atsakymus į klausimą, kas specialybės pasirinkimui turi įtakos, su mokytojų atsakymais į tą patį klausimą, pastebimas nuomonių skirtumas. Daugiau kaip pusė mokytojų mano, kad moksleivių apsisprendimui turi įtakos tėvų patarimai, tačiau mokinių, manančių taip pat, buvo mažiau kaip pusė. Mokytojų nuomone, pedagogų patarimai visai nedaro įtakos moksleivių pasirinkimui. Matoma, kad tiek mokiniams, tiek mokytojams didžiausią įtaką daro asmeninis susidomėjimas pasirinkta sritimi (mokiniai – $4,58 \pm 0,63$, mokytojai – $4,66 \pm 0,66$), karjeros galimybės (mokiniai – $4,08 \pm 0,99$, mokytojai – $4,27 \pm 0,87$). Mokytojai kaip pagrindinę įtaką darančių kintamųjų kategoriją išskiria ir profesijos populiarumą ($4,46 \pm 0,67$), o mokiniai – būsimo atlyginimo dydį ($3,93 \pm 0,94$). Mažiausiai mokiniams turi įtakos šeimos tradicija ($1,66 \pm 0,9$); antroje vietoje mokiniai, o pirmoje mokytojai, išskiria mokytojų patarimus (mokiniai – $2,66 \pm 1,08$, mokytojai – $3,05 \pm 1,2$) ir draugų patarimus (mokiniai – $2,42 \pm 0,97$, mokytojai – $3,05 \pm 1,02$). Vadinas, mokytojų ir mokinių specialybės pasirinkimą veikiančios kategorijos vertinamos vienodai reikšmingai (7 pav.).

Remiantis respondentų atsakymais, galima daryti išvadą, kad moksleiviai nori patys priimti sprendimus, susijusius su būsima profesija, savarankiškai spręsti savo ateities pasirinkimo klausimą, neatsižvelgdami į tėvų ar pedagogų nuomonę.

Apibendrinant galima sakyti, kad kiekvienas respondentas įvertina savo tinkamumą pasirinktai profesijai, atsižvelgdamas į savo asmeninį susidomėjimą pasirinkta sritimi. Pagal profesijos pasirinkimui turinčius įtakos veiksnius matoma, kad merginų ir vaikų nuomonė sutampa, jog visgi asmeninis susidomėjimas pasirinkta sritimi turi didžiausią įtaką priimant sprendimą dėl būsimos profesijos, o mažiausiai jį veikia šeimos tradicija.

Moksleivių ir mokytojų požiūris į profesijas lyčių atžvilgiu

Tiriamiesiems moksleiviams ir mokytojams anketoje buvo pateiktas klausimas: kurios profesijos ir pareigos labiau tinka moterims, o kurios – vyrams. Iš viso buvo pateiktas 32 profesijų ir pareigų sąrašas. Profesijų sąrašas

paimtas iš Kazlauskaitės ir Ruškaus (2000) tyrimo, kad būtų galima lyginti su jų atliktu tyrimu. Tiriamieji turėjo pažymėti, kuri profesija, jų manymu, labiau tinka moterims, kuri vyrams, ar vienodai būdinga abiem lytims. Norint interpretuoti gautus duomenis, buvo sudaryti profesijų ir pareigų reitingai, kurie atspindi respondentų nuomonę apie vienai ar kitai lyčiai tinkamas profesijas ar pareigas (8 ir 9 pav.).

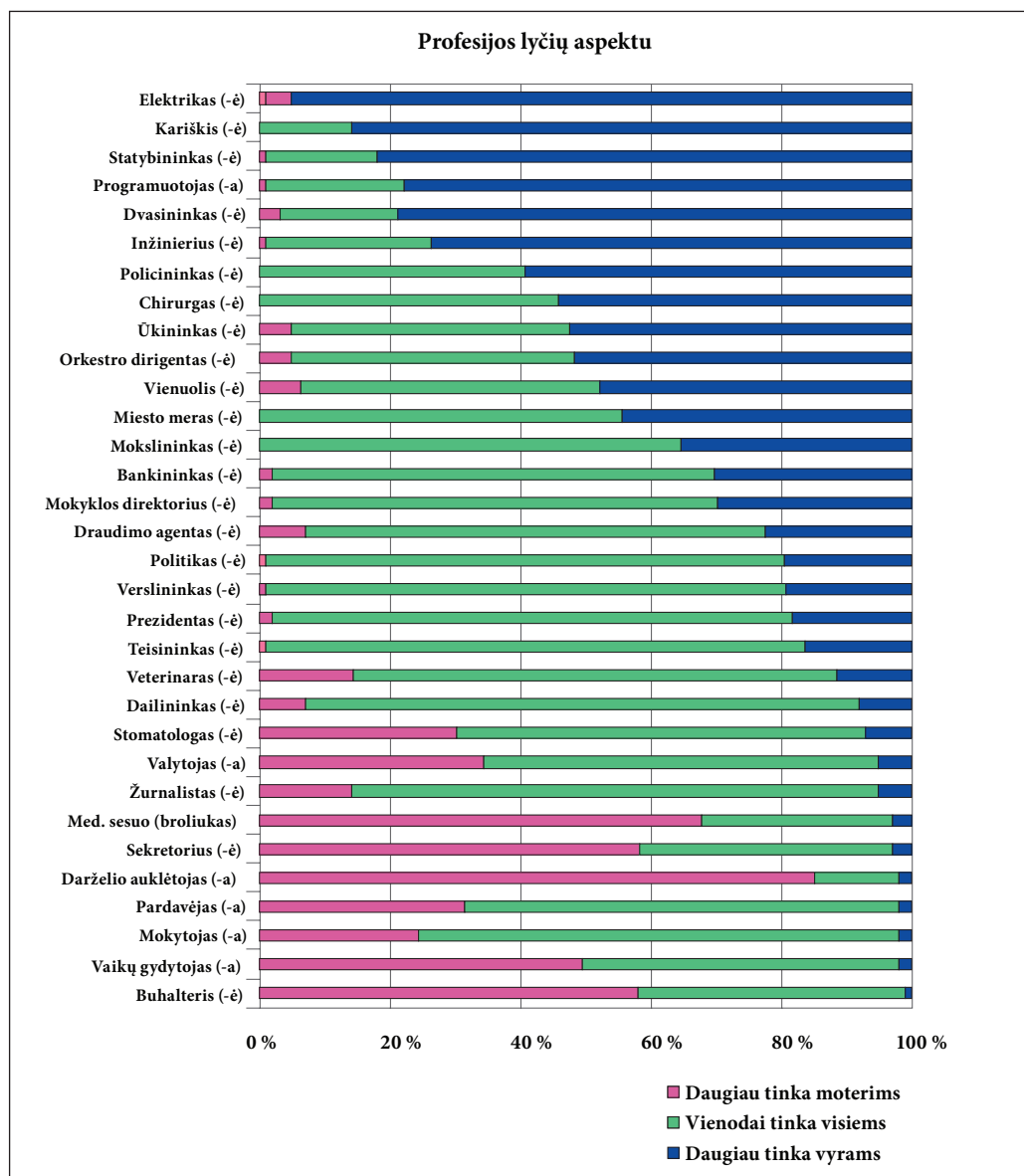
Vertinant profesijų tinkamumą vienai ar kitai lyčiai, akivaizdžiai pastebima, kad tiriamieji profesijas skirsto į „vyriškas“ ir „moteriškas“. „Vyrišką“ profesijų priskaičiuojama daugiau nei „moterišką“.

Daugiau kaip 50 proc. visų respondentų tik vyriškajai lyčiai priskiria 9–10 profesijų, moteriškajai 4–5 profesijas. Respondentai linkę moterims priskirti profesijas, atspindinčias globos (darželio auklėtoja, med. sesuo, vaikų gydytoja) ir paslaugų (sekretorė, buhalterė, valytoja) sritis. Tokį požiūrį išsakė nuo 85 proc. iki 50 proc. moksleivių ir mokytojų. Vyrams priskiriamos tokios sritys kaip technika (elektrikas, statybininkas, programuotojas, inžinierius) ir valdymas (dvasininkas, kariškis, chirurgas). Panašus tyrimas buvo atliktas Shamai (1994), kuris pastebėjo tendenciją, kad tokia profesija kaip teisininkas, kuri buvo tradiciškai laikoma „vyriška“, moksleivių buvo priskirta kaip tinkanti visiems. Toks pat rezultatas gautas ir šiame tyrime. Visgi Shamai (1994) tyrime kai kurios profesijos išsaugojo tradicines etiketes. Pavyzdžiui, vaikų darželio auklėtojo, mokytojo, sekretoriaus profesijos buvo priskirtos „moteriškom“, o inžinieriaus, kariškio, policininko – „vyriškom“, Tai atspindi ir šiame tyrime.

Mokytojų ir mokinių atsakymuose matoma, kad didesnė dalis profesijų yra priskiriama vyriškajai lyčiai, o ne moteriškajai. Tai gali reikšti, kad tiriamieji mano, jog mūsų aplinkoje vyrams profesiniu požiūriu pasirinkimo galimybės didesnės nei moterims. Profesijų ir pareigų priskyrimas tam tikrai lyčiai pagal moksleivių ir mokytojų pasirinkimą nežymiai skiriasi tik atskirų teiginių procentiniu pasiskirstymu. Galima teigti, kad tyrimu buvo išsiaiškinta, jog moksleivių ir mokytojų nuostatose atspindi

egzistuojantys stereotipai apie lyčių vaidmenis. Šiuos stereotipus mokiniams perduoda mokyklos aplinka, t. y. mokytojai, vadovėliai, jie suformuoja atitinkamą mokinių požiūrį. Tiriamųjų požiūrį į profesijas galime palyginti su Bigelienės ir kt. (2001) atlikta vadovėlių analize. Autorės nagrinėjo pradinių ir vyresniųjų klasių vadovėlių tekstuose minimų ir iliustracijose pavaizduotų vyrų ir moterų veiklą. Moterys dažniausiai buvo vaizduojamos kaip mokytojos, bibliotekininkės, virėjos, pardavėjos, kirpėjos, o vyrai – jūreiviai, policininkai, gaisrininkai, varuotojai, inžinieriai, statybininkai ir t. t. Vyrams buvo priskirta daugiau profesijų nei moterims. Moterys mamos dažnai yra minimos tiesiog kaip namų šeimininkės. Tokios profesijos kaip ūkininkas (-ė) ir gydytojas (-a) vadovėliuose yra priskiriamos abiem lytims. Ypač pradinių klasių vadovėliuose dominuoja tradiciniai lyčių įvaizdžiai. Tokiu būdu jau iš žemesniųjų klasių vadovėlių mokiniai sužino, kad šios profesijos yra tik „vyriškos“ arba „moteriškos“. Toks profesijų priskyrimas vienai ar kitai lyčiai, lyginant su esamomis stereotipinėmis profesijomis vadovėliuose, matomas ir mūsų tyrime.

Lyginant merginų ir vaikų bei mokytojų profesijų priskyrimą tam tikrai lyčiai, matomi kai kurie skirtumai. Vaikiniai mano, kad orkestro dirigento (-ės) profesija labiau tinka abiem lytims (51,1 proc.), o ne tik vyrams, kaip mano merginos ir mokytojai. Daugiau kaip 70 proc. mokytojų vienuolio (-ės) ir ūkininko (-ės) profesijas laiko tinkančiomis tiek vyrams, tiek moterims, tačiau mokiniai mano, kad jos labiau tinka vyrams. Daugiau kaip pusė merginų teigia, kad policininku (-e) galima būti nepriklausomai nuo lyties, tačiau mokytojų ir vaikinių nuomonė yra kitokia. Jie teigia, kad policininko (-ės) profesija tinkamiausia vyrams. Labiausiai „moteriška“ profesija respondentai laiko darželio auklėtojo (-os). Med. sesers (broliuko) profesiją mokiniai taip pat laiko tinkamesne moterims negu vyrams. Tačiau mokytojų nuomonė kitokia: jie linkę profesiją priskirti prie tinkančios abiem lytims vienodai. Vaikų gydytojo (-os) profesiją, kaip tinkančią visiems, išskiria tik merginos.

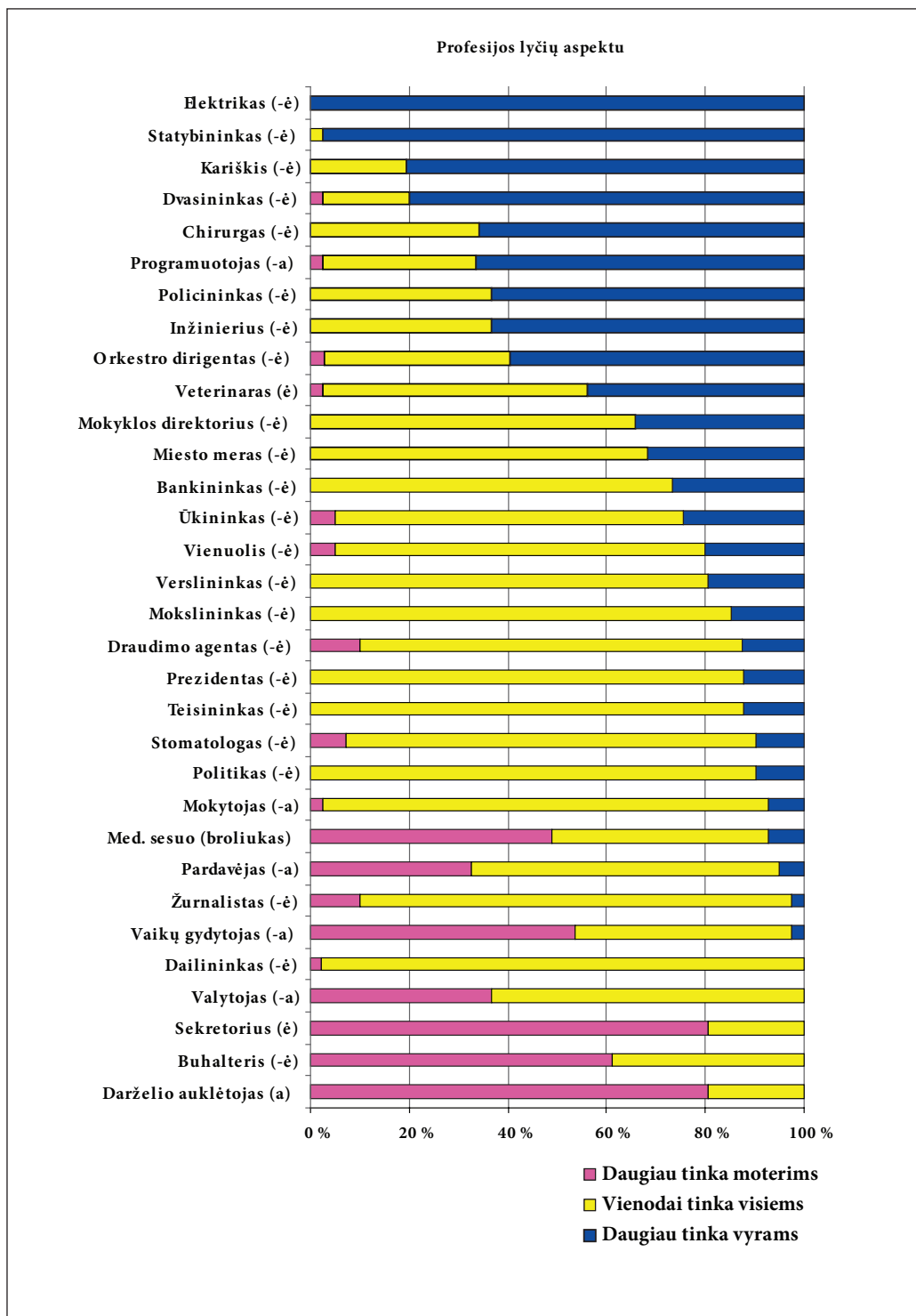

8 pav. Moksleivių požiūris į profesijas ir pareigas (%)

Labiausiai tinkančią profesiją visiems mokiniai išskiria teisininko (-ės) ir dailininko (-ės), o mokytojai – dailininko (-ės), mokytojo (-os) ir politiko (-ės). Lyginant šio tyrimo duomenis su Ruškaus ir kt. (2000: 61–82) tyrimu, matoma, kad pakito moksleivių ir mokytojų požiūris į profesijas. Anksčiau tokios pareigybės kaip teisininkas (-ė), miesto meras (-ė), prezidentas (-ė), mokyklos direktorius (-ė) priklausė

vyriškai sričiai, o dabar, kaip rodo atliktas tyrimas, jos priskiriamos prie tų pareigybių, kurios vienodai tinka visiems.

Vertinant profesijas, tinkančias vyrams ar moterims, merginų, vaikinų ir mokytojų nuomonės skyrėsi mažai. Dažniau vyrai mokytojai ir moksleiviai vaikinai galvoja, kad kai kurios profesijos tinka daugiau vyrams, o moksleivės ir mokytojos, kad abiem lytims vienodai.

9 pav. Mokytojų požiūris į profesijas ir pareigas (%)

Lyginant gautus duomenis su Ruškaus ir kt. (2000) tyrimo duomenimis, matoma, kad vaikinai mažiau nei merginos moteriškai lyčiai mano esant tinkama draudimo agento (-ės) specialybę. Mūsų tyrime yra atvirkščiai – vaikinai labiau nei merginos ją priskiria moterims. Dvasininko (-ės) specialybę merginos labiau priskiria vyrams, o Ruškaus ir kt. (2000) tyrime vaikinai labiau nei merginos ją priskiria moteriškai lyčiai. Abiejuose tyimuose policininko (-ės) profesiją vaikinai labiau nei merginos priskiria vyriškai nei moteriškai lyčiai. Taip pat šiame tyrime vaikinai veterinarijos specialybę priskiria labiau moterims, o Ruškaus ir kt. (2000) rezultatuose veterinarija neišskiriama kaip statistiškai reikšminga specialybė. Šių autorių tyrime verslininko (-ės), politiko (-ės) profesijos nebuvo išskirtos kaip labiausiai tinkančios abiem lytims vienodai. Tačiau mūsų tyrime šios profesijos priskiriamos prie vienos labiausiai abiem lytims tinkančių profesijų.

Lyginant mokytojų stereotipus, akivaizdu, kad šiame tyrime dauguma moterų mokytojų mano, kad visos specialybės tinka visiems vienodai, arba moterų ūkininko (-ės) ir inžinieriaus (-ės) profesijas linkusios laikyti tinkamesnėmis vyrams. Tačiau Ruškaus ir kt. (2000) tyrime šios specialybės nebuvo statistiškai reikšmingai išskirtos. Šiame tyrime mokytojos labiau linkusios priskirti sau draudimo agento (-ės), mokslininko (-ės), politiko (-ės) specialybes, o vyrai mokytojai joms – labiau nei jos pačios sau – stomatologo (-ės) profesiją.

Įvertinus moksleivių ir mokytojų nuomones apie didesnę profesijų bei pareigų tinkamumą moterims arba vyrams, galima apibendrinti, kad respondentų nuostatose atsispindi egzistuojantys lyčių stereotipai pasitvirtino. Moksleiviai ir mokytojai beveik vienodai suskirstė profesijas ir pareigas į tinkamesnes moterims ir tinkamesnes vyrams. Tik vyrams tinkančių profesijų skaičius yra dvigubai didesnis nei tinkamų moterims. Moterų mokytojos ir moksleivės dažniau teigia, kad didžioji dalis profesijų ir pareigų tinka tiek vyrams, tiek moterims, tačiau vyrai mokytojai ir moksleiviai mano, kad kai kurios profesijos daugiau tinka

vyrams nei moterims. Šis skirtumas statistiškai reikšmingas.

Išvados

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, galima teigti, kad dauguma gimnazijos dvyliktokų iš karto po mokyklos baigimo planuoja tęsti mokslus. Dauguma merginų (75,3 proc.) planuoja studijuoti universitete, o vaikinų pasirinkimas tarp kolegijos (55,3 proc.) ir universiteto (44,7 proc.) pasiskirstė tolygiai. Skirtumas tarp merginų ir vaikinų pasirinkimo statistiškai reikšmingas, nors ryšio tarp moksleivių pasirinkimo, kolegijos ir universiteto bei tėvų išsilavinimo nėra.

Moksleiviai akivaizdžiai išskyrė tris motyvus, kurie labiausiai juos skatina toliau tęsti mokslus. Tiek merginos, tiek vaikinai vieną iš pagrindinių motyvų laiko norą ateityje turėti gerai apmokamą darbą. Antras išskirtas motyvas buvo noras įgyti mėgstamą specialybę, ir trečias – noras tobulėti ir įgyti daugiau žinių. Visus šiuos motyvus dažniau nurodė merginos nei vaikinai, tačiau statistiškai reikšmingų skirtumų nėra.

Iš tyrimų matoma, kad merginos labiau nei vaikinai yra apsisprendusios dėl būsimos profesijos. Tarp merginų ir vaikinų profesijų pasirinkimo pastebimas akivaizdus skirtumas. Merginos renkasi tradiciškai „moteriškas“ sveikatos priežiūros, menų, socialinių mokslų sritis, o vaikinai „vyriškas“ – inžinerijos, kompiuterijos sritis. Rasta tik viena bendra verslo ir administravimo sritis, kurią pasirinko daugiau nei trečdalis vaikinų ir perpus mažiau merginų.

Atlikto tyrimo duomenys rodo, kad asmeninis susidomėjimas pasirinkta sritimi, karjeros galimybės bei būsimu atlyginimu dydis yra pagrindiniai veiksniai, turintys įtakos moksleivių profesijos pasirinkimui. Vaikinai kaip svarbų motyvą akcentavo profesijos populiarumą, merginoms tai atrodo ne taip svarbu. Apklaustų moksleivių nuomone, profesijos pasirinkimui visiškai neturi įtakos šeimos tradicija, draugų ir mokytojų patarimai.

Pagal atliktą tyrimą galima daryti išvadą, kad tarp mokytojų egzistuoja ryškių lyčių stereotipų profesijų bei pareigų atžvilgiu. Vaikiniai labiau nei merginos ir mokytojai linkę į stereotipinių profesijų ir pareigų skirstymą. Moterims priskiriamos globos (darželio auklėtoja, med. sesuo, vaikų gydytoja) ir paslaugų (sekretorė, buhalterė) sritys. Vyrams priskiriamos technikos (elektrikas, statybininkas, programuotojas, inžinierius) ir valdymo (dvasininkas, kariškis, chirurgas) sritys. Merginos ir mokytojai profesijas labiau linkę laikyti tinkamomis abiem lytims.

Apibendrinant galima teigti, kad švietimo sistemoje egzistuoja lyčių skirtumų tiek renkantis tolesnio mokymosi instituciją, tiek profesiją. Profesijos pasirinkimą nulemia lyčių stereotipai, kuriais vadovaujasi ir mokytojai, ir mokiniai.

Literatūra

Bigelienė, D., et al. 2001. „Multikultūrinių vertybių sklaida mokykliniuose vadovėliuose“, iš *Multikultūrinio švietimo taikiniai*. Vilnius: Švietimo kaitos fondas [žiūrėta 2009 m. spalio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://skf.osf.lt/old/FK-BL-05.htm>>.

Jovaiša, L. 1999. *Profesinio konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora. 64 p.

Lietuvos statistikos departamentas, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/pages/view/?id=1576>>.

Novelskaitė, A. 2003. „Studentų profesinės nuostatos: kuo patraukli karjera moksle skirtingų lyčių atstovams“, iš *Jaunimo vertybinės orientacijos. Straipsnių rinkinys*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 78–89.

Purvanekienė, G., et al. 2001. „Lytiškumo stereotipų raiška Lietuvos mokytojų ir mokinių populiacijose: apklausos raštu duomenys“, iš *Lytiškumas ir švietimas: požiūrių, stereotipų ir ugdymo turinio tyrimai*. Vilnius: Moterų informacijos centras, 69–108.

Ruškus, J., et al. 2000. „Moksleivių ir mokytojų požiūris į lyčių skirtumus“, iš *Lyčių skirtumai švietimo sistemoje. Teminis rinkinys*. Vilnius: Moterų informacijos centras, 61–80.

Shamai, S. 1994. *Possibilities and limitations of a gender stereotypes intervention program* [žiūrėta 2010 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_m2248/is_n115_v29/ai_16423336/?tag=content;col1>.

Stanišauskienė, V. 2008. „Karjeros sprendimų pagrįstumas lyčių aspektu“, *Lyčių studijos ir tyrimai* (5): 143–150. Šiauliai: ŠU leidykla.

Urbonienė, A. 2008. „Prielaidos merginų profesinio identiteto vystymuisi technologijos ir fizinių mokslų studijose“, *Lyčių studijos ir tyrimai* (5): 84–91. Šiauliai: ŠU leidykla.

GENDER DIFFERENCES OF SENIOR PUPILS IN PLANNING STUDIES

Dovilė Domeikytė

The choice of university studies is one of the most important decisions which has an impact on future life quality of a person. This decision should be well-thought-out and well-founded. However, the choice of future profession depends on gender. Different social roles, social attitude, norms and stereotypes are strong attributes of social environment. The article is based on survey data and deals with a problem of future university studies choice of high school pupils and differences depending on gender. The thesis of the article is based on a statement that both teachers and pupils segment the professions into “feminine” and “masculine”.

Keywords: gender, difference, stereotype, student, profession.

Įteikta 2010-02-18; priimta 2010-03-24